

## Özgür Mumcu (Turecko)

Spisovatel a novinář, jeden z nejvýraznějších kritiků nedemokratických praktik v současném Turecku. Narodil se roku 1977, je synem slavného investigativního novináře Uğura Mumcu, který byl v roce 1993 zavražděn. Özgür studoval na Sorbonně mezinárodní právo, vyučuje na právnické fakultě Galatasarayské univerzity v Istanbulu. Pracoval pro přední opoziční deníky: *Birgün* (Den), *Radika* a především *Cumhuriyet* (Republika), jenž je nejsilnějším hlasem sekulární levicové opozice v Turecku. Za nezávislou novinářskou činnost získal Mumcu prestižní uznání Right Livelihood Award. Je autorem knihy *Bariş Makinesi* (*Stroj na mír*), fantasticko-utopického románu o vynálezu, který má planetě přinést mír.

úryvek z románu *Stroj na mír* překlad Pavel Drábek

### Kapitola 1 – Labyrint jazykolamu

„Zima mi za zuby leze | zved jsem jablko z meze | ze stromu do nebe, zima už nezebe, | ‚Jseš pidi trpaslík,‘ smály se děcka, | ‚maličkej jak z jabka pecka.‘“ Celal neměl na vybranou, musel utíkat. Ale běžet mohl, jen když odříkával jazykolamy. Když se přerekne, škobrtne, zakopne a svalí se na zem. A když nezačne odříkávat, je jak mátožná loutka s uřízlými provázky.

„Vařila kašičku sestřička, | v rendlíčku žbluňk, vaří se myšička...”

Ve skutečnosti pořád roste, nemá sestru a kaši neměl snad už tři měsíce. Ve sklepě, kde byl minulou noc uvězněný, byla krysa, ne myš, a on mlsně mlasknul při pomýšlení, že by ji snědl. Krysa rozhodně nebyla žádný pidi trpaslík a Celal věděl, že si chce hryznout jeho ucha. Potýkali se a soupeřili celou noc, takže Celal ani oka nezamhouřil. Ani se nevyčůral, takže ráno měl měchýř k prasknutí, a nejen proto, že se chtěl chovat slušně. Ne, ví, jak v boji na dospělé chlapy a má plán.

„Když ti svaly nepomůžou, použij vtip. Trik je trik jen tehdy, když máš sílu v bitce vyhrát.“ To řekl Süleyman. A má pravdu. Samozřejmě že má pravdu. A proto má taky široko daleko nejlepší kudlu. Kdyby si ji nezasloužil, tak mu ji větší kluci dávno sebrali.

Majitel krámu nad sklepem byl velký chlap, tak velký, že ani Süleyman by si na něho nemohl troufnout. Ale o to teď nešlo, protože Süleyman stejně nemohl přijít. Před dvěma týdny padl rovnou na tvář, když při běhu zvorál jazykolam a ostří kudly se mu zabodlo do rozkroku. Krev vytryskla z rány jak vodotrysk a postříkala Celalovi obličej. Celal měl takový strach, že zdrhl a ani ho nenapadlo, že měl kudlu sebrat. Celal měl tehdy plán ukrást tři vejce a čtvrt bochníku chleba, který schoval pod košilí. Majitel si obvykle takových věcí nevšímal, takže Celala vyhmátl obchodník s koberci s poďobaným obličejem a chytl ho za uši. Tohle Celal nečekal.

Süleyman kdysi řekl, „Ve svatém Hadíthu Prorok praví, že chudí se dostanou do nebe pět set let před bohatými.“ Ale to Celalovi nijak nepomohlo. Majitel krám ho chytl za druhé ucho a vrazil mu takovou ránu, že mu z nosu krvácelo až do rána.

Majitel odemkl dveře do sklepa těsně před voláním k ranní modlitbě. Celal už stál připravený s odrbanými trenkami u kotníků. Proud moči namířil do majitelova obličeje takovou

silou, že chlap byl na okamžik jak přimražený. Celal rychle nasadil trenky, proklouzl chlapovi mezi nohama a vyběhl po schodech ke dveřím ven z krámu. Naštěstí nebyly zamčené, takže majitel už zjevně byl na ranní očištění, než zašel do sklepa. Tím líp, myslel si Celal. Budeš muset na očistu znovu, než půjdeš na modlitbu! „Kryso, kryso, počkej na odvetu, | shodíme tě z minaretu. | Na věži ptáci se stříbrným peřím, | co má strýček v kapse, nikdo neuvěří.“

Celal při běhu přes dvůr chňapl kuře. Nechtěl ho zabít rovnou, ale pořád mu pod paží kvokalo a rušilo mu jazykolam, takže aby mohl jazykolam odříkávat, musel kuřeti zakroutit krk. To je prostě jasné.

A je to, pomyslel si. Kuře se dostane do nebe tím dřív!

Kuřecí osud může být plný překvapení. Nejdřív se z pípající líhně staneš kuřátkem a naučíš se rozdíl mezi oblázky a zrním, a než se naděješ, jsi pod paží jakéhosi smrada s rozbitým nosem a vyholenou hlavou, běžíte po opuštěné silnici, která je na tři týdny cesty od města Škodry a neustále chrlíte jazykolamy. A pak naráz šup, hlava ti sem a tam bimbá na zlomeném krku. Ale protože dějiny nikdy nepíší poražení, tím taky končí kuřecí příběh.

Celal ho uvažil a půlku zhltal. Zbytek směnil za odrbanou plstěnou deku a tehdy naposled na kuře pomyslel. Na deku ovšem jen tak nezapomene. Zima toho roku vtrhla nebývale krutě. Tu zimu i mnoho následujících zim musel Celal odříkávat jazykolamy, aby si zachránil kůži.

„Dři se jak vůl | za chleba půl, | ale kocour ho vzal, | mňam, mňam, mňam.“ Jednou se vůdce žebravého cechu pokusil Celalovi zlomit ruku, ale Celal mu hlavou vrazil do nosu tak prudce, že nosní kost ubohému Pomakovi vjela až do mozku. Tehdy Celal utekl ne o jednu, ale rovnou o dvě provincie dál.

„Kručí mi v břiše, | nebeč, buď tiše | a utíkej do mlýna, | dveře jsou na zámek | a na špičce komína | klape čáp zobákem.“ S těmito slovy utíkal o poledni od lázeňského kotle, kde našel práci spolu s dalšími šesti kluky. Celal se smířil s šikanou od vyčáhlého Cafera, hlavního kotelníka, ale když chtěl Celal poslat posluhovat do lázní, protože je mladičká a pohledný, vyklopil mu Celal na hlavu lopatu rozpálených uhlíků a vzal nohy na ramena.

„V zátocě u vody na kraji, | kůzlátka s kozami ve vodě se čachtají, | A já se ptám, proč se tak kůzlátka s kozami chovají? | A oni mi říkají, kůzlátka s kozami si čachtáním pohrají, | Mé mé mé, nic jiného neznají.“

Čím byl starší, tím uměl Celal rychleji běžet a čím rychleji uměl běžet, tím delší jazykolamy uměl říct. Na horách Edirne začal krást kozy, ale po čase ho přestalo bavit prchat před vzteklými pastevcí. Poslední ukradené kozy prodal v malé vesničce a koupil si dvě kojná jehňátka. Za zbytek peněz si koupil nějaké nové šaty a výměnou za jehňata mu řezník slíbil místo na jatkách v Istanbulu.

Vycházelo zrovna slunce, když francouzská poštovní loď proplouvala kolem Sarayburnu. A jak loď se blížila k nábreží Karaköy, vnímali její cestující poklidnost Istanbulu. Závoj ticha se vznášel nad městem a jediný hluk byl pokřik racka.

A jak se svolávání k ranní modlitbě šířilo od minaretu k minaretu, stále ještě rozespalá metropole se pozvolna probouzela k životu. Bylo uprostřed jara. Jidášovy zmarliky kvetly na nábreží Bosporu jakoby z božího přikázání a vrhaly fialovorůžový nádech na vodstvo úžiny.

Úsvit ustoupil dni a jedno po druhém rozžínal narudlým třpytem k moři obrácená okna města, až se zdálo, že se Bospor propukl v požár.

Lod' se jako ostří prořezávala poklidným mořem a zanechávala za sebou ránu hojící se stříkanci pěny. Psí smečky okupující nábreží Karaköy se štěkotem a kníkotem přidaly k sborovému halekání racků. Všechno bylo, jak se patří, toho krásného jarního dne roku 1880. Pasažéři teď už viděli, jak na břehu chodí lidé. Někteří míří do mešit, jiní otevřít krám a žebráci spící na ulicích se probouzejí. Jeden z pečlivějších pozorovatelů na palubě si povšiml, že na konci nábreží popochází sem a tam býk. Býk se zastavil, podíval se na připlouvající loď a na břehy Üsküdaru přes úžinu a teskně zabučel. Hrábl předním kopytem o nábreží, otočil se a pohlédl zpět. Blížil se k němu dav, ale když lidé viděli jeho pevný, sveřepý pohled, zastavili se a býk, s ryčným zabučením, které ozvěna roznesla ulicemi Karaköy, se vrhl do Bosporu. Proplul kolem lodi a poklidně šlapal vodu směrem k Dívčí věži. Byl skoro na dosah, když ho zachytil proud a býk zmizel ve vlnách, ale za okamžik se jeho hlava zas ukázala. Mládě racka se sneslo a usedlo na jeden z jeho rohů a svezl se až k Üsküdaru. Když tam býk doplaval, ohnal se hlavou a racka poslal po svých. Setřásl ze sebe vodu a vyrazil směrem k mešitě Mihrimah, kde vešel do dvora. Slunce zářící mezi dvěma minarety mešity na okamžik býka oslepilo, ale za chvíli už byl býk stočený v rohu a usnul.

Zatímco býk uléhal, ulic na protějším břehu se zmocňoval rozruch. Lidé se shlukli na molu, na nádvořích mešit a před krámky a náhle se rozešli na všechny strany. Na jedné ulici se objevil býk a před sebou hnál skupinku lidí. A náhle tu byli dva býci, pak tři, čtyři, pět a stále víc, až naplnili ulice zběsilou změtí kopyt a rohů.

Rozbíjeli výlohy krámků a mrzačili každého, kdo jim přišel do cesty, bez ohledu na víru, vyznání a ritus. Psí smečky potulující se po ulicích ušlapávala jejich kopyta. Shlukovali se do skupin a sráželi chatrné dřevěné domky. A nad jejich duněním se město zahalilo do neprostupných oblaků prachu. Stovky zaslepených býků padalo do moře. Kapitán lodi, kterou teď obklopovali býci zmítající se ve vodě, kormidloval na otevřené moře. S pěnou u huby býci vráželi rohy o kovový trup lodi, ale nakonec je síly opustily a jeden po druhém tonuli.

Jako vpád vojska se býci zmocnili každého městského nároží a někteří začali útočit i na sebe. Do rachocení rohů splynutým se změtí řevu, bučení a lkání se lidé snažili býky sehnat dohromady. Celé se to přihodilo takto: majitel jatek, kde Celal pracoval, měl slabost pro novoty. Před blížícím se Svátkem oběti zaslal obchodníkovi z Tekirdağu telegram s prosbou o stovku býků. Ale telegrafní operátor, který byl shodou okolností nováček, omylem objednal býků tisíc. Obchodník odvětil, že k sehnání dobytka by potřeboval tak tři měsíce, a začal obesílat všechny kouty Rumelie. Nakonec tisíc býků sehnal, až v zemi nezbyl jediný plemeník. Obchodník prodal, co měl, a vydal se s býčím stádem a s pomocí několika pastevců do Istanbulu sám. Když je ale na konci cesty neměl jak vyplatit, pastevci nechali stádo stádem a to se vydalo městem napospas. Proč obchodníka nikdy nenapadlo se zeptat, proč by někdo asi tak chtěl koupit tisíc býků, zůstane navždy záhadou, protože padl za oběť splašenému stádu jako první. Ušlapalo ho k smrti padesát sedm býků v Silivri na předměstí Istanbulu.

Po tři dny býci řádili v městě, až museli povolát regiment ze Soluně, aby stádo ovládli. Když to pak všechno skončilo, sedm istanbulských čtvrtí bylo v troskách a o život přišlo sedm tisíc

lidí, mezi nimi dva vládní ministři. Mezi místními se události začalo říkat „Býčí úprk“ a zrodila se s ní tradice, při které býka zmalovali v pestrých barvách a zaženou do moře. Až do dnešních dnů není nezvyklé narazit na býčí kostru při kopání studny.

Jeden býk, kterému oko viselo věn z důlku v důsledku šarvátky s jiným býkem došel z Tophane až do Boğazkesen a vydal se vzhůru strmou silnicí. Celal mu byl blízko v patách, v ruce laso a doufal, že se majiteli jatek zalíbí, když mu jednoho z býků přivede.

Podle jisté věštkyně, na kterou Celal narazil před několika dny, mělo jeho štěstí dojít velké změny. Na tu ubohou ženu byla žalostný pohled: potrhane šaty, sotva víc než kost a kůže a při chůzi chodila úplně zkroucená. Celalovi se jí zželelo. Zabalil do pečícího papíru trochu drobů z jatek a ženě je dal. Než si odnesla slezinu, játra a střeva, rozložila je věštkyně po zemi a dala Celalovi věštbu, že jeho budoucnost bude šťastná a šťastněna se na něho usměje.

V den „Býčího úprku“ měl Celal na mysli jediné: chytit býka a snad i utržit za námahu několik mincí. Podle něho bylo nemožné zjistit, kdy se mu štěstí obrátí, a jestli vůbec, a slovům nějaké přitroublé věštkyně nepřičítal sebemenší váhu. Bezmála tunový býk překvapivě rychle dorazil až na vrchol Grande Rue de Pera, nejmódnější istanbulske ulice své doby, a tam se jal vyrazet sem a tam bez ohledu na jiné okolostojící býky. Když napadl koně táhnoucí tramvaj, uskočili, srazili vozku na zem a začali ho udupávat. Býk si razil cestu dál nahoru po bulváru k Vyšší říšské škole Galatasaray a cestou rozséal spoušť. Ve snaze nepřijít k újmě se vyfintěný muž tiskl ke školní zdi, ale nebylo mu to co platné. Rozzuřený býk dorazil k němu s rohy skloněnými. Zrovna když se chystal zaútočit, zastoupil býkovi cestu Celal. S očima upřenými do býkova jednoho oka, zvedl Celal pěst a udeřil jí býkovi na hlavu s takovou silou, že se sesunul na hromadu k jeho nohám. Vyfintěný muž se narovnal a několika vrávoravými kroky popošel k býkovi, zatímco Celal v úžasu zíral na vlastní pěst. Tento hrdinský čin mu ukázal, jako měl i přes své mládí obrovskou sílu. Muž Celala nadšeně objal, vzal ho za ruku a vedl ho dolů ulicí. Celal šel svorně vedle něj a laso vlácel za sebou. Když prošli velikou zahradou, kterou obývali dva pávi, dorazili k honosnému sídlu. Když se ocitli uvnitř, muž s pomocí služebnictva zamknul dveře a okna a ke vstupním dveřím přirazili těžký stolek. Obrátil se na Celala a řekl: „Zachránils mi život. Od této chvíle tě budu vychovávat, jako bys byl můj vlastní syn.“

A tak začal podomní sirotek Celal žít jako král. A tehdy přísahal, že nikdy už neřekne jediný jazykolam – nastal čas začít dělat sliby, které nikdy nedodrží.